

Epoca post-adevăr, copil nelegitim al nevoii noastre ancestrale de poveste?

Marina ROMAN*

Abstract: *The question is whether in a world that has abolished axiological criteria, where values are self-proclaimed, a world in which subjectivity replaces truth, and technology becomes a component of the human body and interferes with its own consciousness, we still need mass media. In other words, what is the purpose of the media in a society that operates with a fluid boundary between life and non-life? The human species seems to have passed the time between the moment when the fictional narrative (story, myth) embodies, detectably, the truth and the moment (in post-truth) when the truth becomes fiction, meta-truth. I think that for now, we can only have stage answers. It is a major topic that can only be addressed by means of an interdisciplinary approach.*

Keywords: *post-truth, fiction, metaverse, meta-truth, press, meta-press*

Citeam, pe 1 mai 2022, pe site-ul unei televiziuni de știri din România (Popescu, 2022), despre drama prin care trece un japonez căsătorit cu holograma unui personaj anime: după aproape cinci ani de căsnicie, cei... doi (el, în vârstă de 38 de ani) nu mai pot comunica din pricina unor probleme tehnice. Povestea e însă una romantică. Omul are discernământ, știe că soția lui nu este o persoană reală, dar declară că asta nu-i schimbă sentimentele. S-a îndrăgostit de ea (de hologramă) în 2008, dar abia în 2017 tehnica le-a permis să interacționeze. În știre se spune că nunta pe care el a organizat-o, dar la care părinții nu au participat, a costat 17.000 de dolari. Am verificat știrea și am

* Facultatea de Jurnalism, Universitatea „Hyperion”, București

aflat că soțul nefericit se numește Akihiko Kondo, iar aleasa lui este o cântăreață pop sintetizată pe computer, care a făcut turnee cu Lady Gaga, a fost personaj în jocuri video și al cărei nume este Hatsune Miku. Și am mai aflat că acest tip de atracție poartă numele de fictosexualitate și înseamnă „o identitate asexuată pentru cineva care este în mare parte atras de personajele fictive. Acesta ar putea fi orice personaj fictiv.” („Fictosexual”, n.d.)

La cinci săptămâni de la data de 28 octombrie 2021, când CEO-ului Facebook, Mark Zuckerberg, anunța că își va schimba numele companiei în Meta Platforms Inc. (sau *Meta*, pe scurt), facultatea noastră a organizat sesiunea anuală de comunicări științifice unde au fost prezentate lucrările publicate în numărul 10 al *Revistei de Studii Media*. În ceea ce mă privește, am folosit timpul de până la *deadline* pentru a mă uimi de viteza cu care evoluează lucrurile, de viteza cu care se schimbă lumea. Auzisem cu ani în urmă că există oameni care își cumpără „pământ” pe lună, dar îi consideram doar... excentrici. Dar la nu foarte multă vreme de la anunțul făcut de Zuckerberg, am aflat că există oameni, mulți, care și-au cumpărat proprietăți în Metaverse. Și oameni care au făcut bani adevărați din afaceri imobiliare în realitatea virtuală. Și, pe fir logic, ne-am putea gândi că acele comunități nou formate ar avea nevoie de toate instrumentele de care se folosesc în viața reală, deci și de presă. Ar apărea astfel meta-mass-media care ar relata și promova sau comenta evenimentele ce se petrec în „acea lume”. Accesăm, oare, nivelul următor dintr-o matrice *sui generis*? Cum aş putea traduce asemenea întâmplări? Poate, prin... dorința irepresibilă de poveste. Și, poate, din... frustrarea că realitatea este mereu în deficit față de așteptările omului contemporan.

Vă mărturisesc că obișnuiesc, încă de la începutul activității mele didactice, să le vorbesc studenților despre poveste, despre nevoia noastră imperioasă de poveste. Recurg acum la o definiție a mitului, care lui Mircea Eliade i se părea, așa cum el însuși spune,

cea mai puțin imperfectă, dat fiind că este cea mai largă [...]: mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpuri primordiale, timpul fabulos al *începuturilor*, altfel zis, mitul povestește cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba de realitatea totală, Cosmosul, sau numai de un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituție. E așadar întotdeauna povestea unei *faceri*: ni se povestește cum ceva a fost produs, a început *să fie*. Mitul nu vorbește decât despre ceea ce s-a întâmplat *realmente*, despre ceea ce s-a întâmplat pe deplin. (Eliade, 1978, p. 5-6)

Personal, consider că titlul original al lucrării, *Myth and Reality*, publicată la New York (Harper & Row, 1963), este cel care circumscrie adecvat tema. *Vechiul Testament, Evangheliile*, spre exemplu, intră în aceeași

paradigmă. Sunt depozitare de informație codată – ca în cazul pildelor în care vorbește Iisus Hristos – în poveste. Firește, gândirea mitică și miturile fundamentale nu fac obiectul demersului meu, dar depun mărturie despre nevoia noastră ancestrală de poveste, așa cum o fac și povestirile etiologice, atât de prezente și în legende populare românești. Dacă mitul „nu vorbește decât despre ceea ce s-a întâmplat *realmente*, despre ceea ce s-a întâmplat pe deplin” (Eliade, 1978, p. 6), asta înseamnă informație structurată narativ. Omul se naște cu această nevoie de poveste. Felul în care apoi înțelege lumea și se raportează la ea este marcat de structuri simbolice.

Arta în general, nu doar literatura, este poveste. Poveste care are ca primă consecință inducerea emoției. Arta este emoție. Găsesc aici locul potrivit pentru a cita opinia poetei și jurnalistei Daniela Șontică:

Orice fel de comunicare conține în esență sau extins o poveste, firul narativ al unei întâmplări. Până și o poezie, chiar abstractă, reface o poveste, fie ea și povestea unei stări sufletești, a unei emoții. [...] Nevoia de poveste este foarte adânc înscrisă în noi. Este natural să ne dorim să aflăm cum acționează și reacționează semenii noștri în situații de viață prin care și noi am trecut sau înțelegem că am putea trece în viitor. Este nevoia umană de a cunoaște, dar și de a ști că nu suntem singuri, că suntem înțeleși de ceilalți, este nevoia de a învăța din experiențele altora. (Șontică, 2019)

Trecând acum pragul spre mass-media, este de remarcat faptul că, la mai bine de 400 de ani de la apariția primului ziar tipărit (publicat de Johann Carolus, în Strasbourg, în 1605) „poveștile” au câștigat... spațiu editorial: cităm în acest sens *The Pickwick Papers* al lui Charles Dickens sau pe Sir Arthur Conan Doyle, cu povestirile sale al căror protagonist este Sherlock Holmes, publicate de revista *Strand Magazine*. Serializarea romanelor în presă (doar presă scrisă la acea vreme) dovedea – încă o dată – apetența publicului pentru poveste și conducea, explicabil, la o rată mai mare a vânzărilor volumelor tipărite. Dintre scriitorii americani, și Henry James, și Herman Melville au ales această formulă dovedită a fi de succes. *Coliba unchiului Tom*, a lui Harriet Beecher Stowe, a fost publicată de publicația aboliționistă *The National Era* pe o durată de 40 de săptămâni. Alexandre Dumas și Eugène Sue sunt considerați nume de referință ale romanului-foileton. Tolstoi și Dostoievski au avut, și ei, romane serializate în mensualul *Mesagerul rus*.

Începutul secolului XX marchează apariția radioului (1907) și a experimentelor TV, iar, odată cu apariția și dezvoltarea radioului și televiziunii în prima jumătate a secolului al XX-lea, ficțiunea serializată încearcă să cucerească aceste spații hertziene, întrucât în presa tipărită a început declinul romanului foileton, din pricina faptului că în centrul de interes s-a instalat informația: știrile. Pentru mine, exemplar pentru „foiletonul radiofonic” (îmi

permit această sintagmă) este romanul lui Mario Vargas Llosa *Mătușa Julia și condeierul*. Apoi au venit... telenovelele. Insașiabilă poftă de poveste!

Internetul a lansat noi provocări. Doar două exemple dintr-o lungă listă de autori – Stephen King cu *The Plant* (2000) sau McCall Smith cu romanul online serializat *Corduroy Mansions* (2008) sau *Worm* (2011). *Apple va produce seriale futuristice „Vezi” scrise de cavalerul Steven, creatorul unor „Blinders” de vârf* este titlul unei știri din domeniu („Apple va produce”, 2022). Adică, serialul de televiziune *Vezi* – scris de creatorul filmelor *Peaky Blinders*, Steven Knight și regizat de Francis Lawrence, celebru pentru *Jocurile foamei* – se regăsește în planurile audiovizuale ale Apple pentru o perspectivă foarte apropiată. Este o dramă ce se petrece, cum altfel?, într-o lume din viitor. Ca să nu mai vorbim despre seriile realizate de Netflix, cel mai prolific streaming service. WWW le-a dat și autorilor emergenți curajul de a ieși în lume. Site-uri care dau publicului acces gratuit la literatura serializată au făcut ca unele dintre aceste cărți să beneficieze de un succes egal cu cele publicate de *New York Times*. Fie și doar la o repede privire, înțelegem că majoritatea acestor seriale de urmărit acasă, pentru... destindere, ficțiune am putea zice din fotoliu, proiectează în fapt realitatea viitorului. Nimic nou sub soare, dacă ne gândim la marile succese de casă marca Hollywood. Așadar, noua realitate se insinuează în realitatea noastră sub masca ficțiunii, pentru ca, la scurtă vreme, să trăim în realitatea de zi cu zi această crezută ficțiune. Interesant...

Încă o dată, povestea nu încetează să fascineze. Într-atât încât, în peisajul audio-vizual *infotainmentul* (o contaminație – în expresie lingvistică – între *informații* și *divertisment*), câștigă teren în emisiunile *prime-time* de știri. Mai mult, poveștile senzaționale, prezente în audio-vizualul românesc sub numele de *Știrile de la ora cinci*, au fost multă vreme în topul audiențelor. Site-ul *paginademedi.ro* informează că sitcomul *Las Fierbinți* bate orice audiență („Audiențe”, n.d.). Oricum, în topul preferințelor românilor se află emisiunile de divertisment și, abia pe locul al doilea, cele sportive. Așadar, interesul pentru adevăr/ADEVĂR pare a fi minim.

Ceea ce vreau să spun este că, deși abia în 2016 celebrul Dicționar Oxford a desemnat „post-adevăr” (*post-truth*) drept cuvântul anului (mă rog, sintagma anului, ar fi corect), terenul este pregătit, așa cum am încercat să arătăm, încă dintru începuturile umanității.

Aduc aici ca argument cele scrise de istoricul Yuval Noah Harari în capitolul al XVII-lea al cărții sale publicate în 2018 și intitulate *21 de gânduri despre secolul XXI*:

În realitate, oamenii au trăit întotdeauna în epoca post-adevărului. [...] încă din Epoca Pietrei, rolul miturilor autoconsolidate a fost de a uni colectivități umane. De fapt, *Homo sapiens* a cucerit această planetă datorită (mai presus

de orice) capacității unice a omului de a crea și de a împrăști ficțiuni. Suntem singurele mamifere care pot coopera cu numeroși străini, pentru că doar noi putem să inventăm povești fictive, să le diseminăm în toate părțile și să convingem milioane de oameni să creadă în ele. Atâta vreme cât toată lumea crede în aceleași ficțiuni, cu toții ne supunem acelorași legi și, deci, putem coopera eficient. [...] Realitatea e că adevărul nu s-a aflat niciodată în fruntea agendei lui Homo sapiens. Mulți oameni pornesc de la premisa că, dacă o anumită religie sau ideologie denaturează realitatea, adepții ei vor descoperi cu siguranță acest lucru mai devreme sau mai târziu, pentru că nu le vor putea face față unor rivali mai perspicace. Ei bine, acesta nu este decât un mit consolator. În realitate, puterea cooperării umane depinde de un echilibru delicat între adevăr și ficțiune. (Harari, 2018, p. 235; p. 240)

Ce se întâmplă cu presa – dar nu doar cu presa – în epoca post-adevăr? Așa numita „autoritate” (care înainte juca rolul manipulatorului) minte. Știe că minte, dar apelează la strategii emoționale. Adresantul, emoționat, știe că „autoritatea” minte, dar continuă să acționeze/nonacționeze în starea emoțională care i-a fost indusă. Drept care „autorității” nu-i pasă că publicul căruia i s-a adresat știe că minte.

Ce e post-adevărul? Post-adevărul e victoria emoției asupra faptelor. E triumful ostentativ al eului subiectiv asupra obiectivității. E lene intelectuală, e nerăbdare, intoleranță, oboseală ontologică și dorință de răzbunare. E simptomul universal al inabilității de a atribui tehnologiei conștiință sau de a recunoaște că așa ceva nu este posibil. Pentru că post-adevărul, în sensul care i-a fost descoperit și atribuit în 2016, nu este posibil fără tehnologie – spune jurnalistul Teodor Tiță în articolul *Surf prin post-adevăr*, (Tiță, 2016).

În aceste condiții, întreb. Mi-e teamă că retoric: Când a slujit presa adevărul? Când a fost presa asimptotic obiectivă? Sigur, au existat momente în care gândirea logică și gândirea critică prevalau în abordarea unui subiect jurnalistic. Când presa era sau dădea impresia că este câinele de pază al democrației. Dar, odată cu tehnologia și noua ideologie a Uniunii Europene, conceptul de corectitudine politică și abordarea oricărei teme din această perspectivă, reperele axiologice au început să cadă. Nu este niciun secret că instituțiile de presă slujesc politic și jurnaliștii angajați scriu și vorbesc după dictare. Și social media adăpostesc, dihotomic, fie jurnaliști angrenați în rețele de interese economico și/sau politice, fie jurnaliști care încă mai caută adevărul. Raportul de forțe este însă copleșitor în favoarea celor implicați în post-adevăr. Manipulare și cusătură cu ață albă. Cam asta se întâmplă în momentul de față. Cu mult mai interesant va fi, însă, *next step*!

Ne întoarcem acum la Mark Zuckerberg și la Metaverse-ul pe care ni-l propune. Și fascinant, și înspăimântător. Ce este Metaverse-ul? Depinde. Grecii

ar spune că, etimologic, Metaverse-ul este un univers de dincolo de univers. Evreii, tot din perspectivă lingvistică, ar fi, poate, tentați să spună că este un univers al morții. Rabinic, eu cred că și grecii, și evreii au dreptate. Pentru că Mark Zuckerberg ne spune să ne gândim la multivers ca la un internet viu sau cel puțin redat în 3D. Un mediu virtual în care poți intra, nu doar să te uiți la un ecran. „În esență, este o lume de comunități virtuale nesfârșite, interconectate, în care oamenii se pot întâlni, lucra și se pot juca, folosind căști de realitate virtuală, ochelari de realitate augmentată, aplicații pentru *smartphone* sau alte dispozitive.” (Ciugolia, 2021). Practic, o lume asemenea celei reale, dar construită după voința noastră. În care va exista, firește, și o presă care să reflecte „minunata lume nouă”, o metapresă. Problema va apărea în momentul în care se vor dezvolta adicții, iar granița dintre real și virtual va deveni din ce în ce mai fluidă. Creierul uman *nu percepe diferența dintre realitate și imaginație* – creierul reacționează la orice gând, neavând capacitatea de a face diferența dintre real și imaginar. Ca un exemplu, acesta este motivul pentru care pastilele de tip placebo sunt eficiente. Dacă, așa cum spun oamenii de știință, creierul *nu percepe diferența dintre realitate și imaginație*, adevărul poate fi unul născut în Metaverse? Adică... un meta-adevăr? Întrebări: este posibil ca în măsura în care omul va acționa și interacționa în Metaverse, ceea ce va percepe ca adevăr să fie, de fapt, un meta-adevăr? Vor trăi cei ce se nasc acum într-o lume a imitației? Imaginară, dar percepută voluntar ca reală? Ne îndreptăm uluitor de repede spre o societate autistă? Țin minte cum profesorul Silviu Angelescu ne comenta (în anii mei de studiu la Facultatea de Litere) zicala „Când o face plopul mere și răchita micșunele”: nu, asta nu înseamnă – așa cum pare învederat – niciodată, ci într-o altă ordine. Într-un alt univers, în care acest fapt este posibil. A învins povestea? Povestea ne-a învins?

Am încercat aici să enunț câteva subiecte ale unei teme acute. O temă majoră care poate fi abordată doar interdisciplinar.

Referințe

Cărți

- Bănică, M. (2014). *Nevoia de miracol: fenomenul pelerinajelor în România contemporană*. Iași: Editura Polirom.
- Brill, T. (2005). *Tipologia Legendei Românești*, vol. I, *Legenda etiologică*. București: Editura Saeculum I.O.
- Eliade, M. (1978). *Aspecte ale mitului*. București: Editura Univers.
- Harari, Y. N. (2018). *21 de gânduri despre secolul XXI*. Iași: Editura Polirom.

Surse online

- Ciugolia, R. (2021, 27 octombrie). Care e treaba cu metaversul lui Zuckerberg? True Story Project. Disponibil la <https://truestoryproject.ro/care-e-treaba-cu-metaversul-lui-zuckerberg/>.

- Dooley, B. & Ueno, H. (2022, April 24). This Man Married a Fictional Character. He'd Like You to Hear Him Out. *The New York Times*. Disponibil la <https://www.nytimes.com/2022/04/24/business/akihiko-kondo-fictional-character-relationships.html>.
- Popescu, A. (2022, 1 mai). Japonezul căsătorit cu o hologramă, la un pas de divorț din cauza unor probleme tehnice. *Digi24.ro*. Disponibil la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/video-japonezul-casatorit-cu-o-holograma-la-un-pas-de-divort-din-cauza-unor-probleme-tehnice-1924211>.
- Șerban, T. (2022, 1 mai). Vânzarea de terenuri virtuale, o nouă afacere în spațiul "metaverse". O companie a obținut criptomonede de aproape 300 de milioane de dolari. *Ziare.com*. Disponibil la <https://ziare.com/afaceri/companie-nft-criptomonede-milioane-de-dolari-vanzare-terenuri-virtuale-1738619>.
- Șotică, D. (2019, 24 martie). Nevoia de poveste. *Lumina literară și artistică*. Disponibil la <https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/lumina-literara-si-artistica/perspective-nevoia-de-poveste-142512.html>.
- Tiță, T. (2016, 29 decembrie). Contraintuiția. Surf prin post-adevăr. *Dilema veche*. nr. 671. Disponibil la <https://dilemaveche.ro/sectiune/pe-ce-lume-traim/articol/surf-prin-post-adevar>
- Welsh, O. (2022, Mars 6). The metaverse, explained. While boardrooms chase a VR internet no one asked for, video game metaverses are all around us. *Polygon*. Disponibil la <https://www.polygon.com/22959860/metaverse-explained-video-games>.
- *** (2022). Apple va produce seriale futuristice „Vezi” scrise de cavalerul Steven, creatorul unor „Blinders” de vârf. Disponibil la <https://ro.comprating.com/apple-producir-la-serie-futurista-see-escrita-por-steven-knight>.
- *** (n.d.) Fictosexual. *Sexuality Wiki*. Disponibil la <https://sexuality.fandom.com/wiki/Fictosexual>.
- *** (n.d) Audiențe. Las Fierbinți. *Paginademedi.ro*. Disponibil la <https://www.paginademedi.ro/search?keyword=las+fierbin%C8%9Bi>.

YouTube Video

- Meta. (2021, 28 octombrie). *Metaverse and How We'll Build It Together* [Video File]. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=Uvufun6xer8>.
- Presură, C. (2021, 6 noiembrie). *Intră în Metaverse! Ce lume virtuală vrea să întemeieze Zuckerberg* [Video File]. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=VVzYMzUtG7s>.
- Science of MIND. (2022, 2 mai). *There Is Another Way To Live | So Powerful | Dr Joe Dispenza* [Video File]. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=8uLWqZ5fnrI>.
- TED. (2017, 3 mai). *Elon Musk: The future we're building -- and boring | TED* [Video File]. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=zIwLWfaAg-8>.
- Zona IT. (2021, 1 noiembrie). *Scandalul Facebook si METAmorfoza: Lupu-si schimba parul* [Video File]. Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=dIwVccY-D0M>.